

УДК 821.161.2.09

Ірина Стребкова (Ніжин)

## ТОПОС БОГА У ТВОРЧОСТІ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ

У статті виокремлено основні маркери категорії *sacrum* та співставлено вияви топосу «Бог» у творчості Тодося Осьмачки. Проаналізовано сакральний топос Бога та сюжети, пов'язані з Ним. Простежено основні інтерпретаційні парадигми образу Бога, який є наскрізним, у поезії і прозі митця.

**Ключові слова:** *sacrum*, Бог, християнство, топос.

*І Бог людині дав стежки все проті,  
а правді тій, що з неба, все горбаті й гострі  
Тодось Осьмачка*

Сакральне — важливий елемент у виборі поведінкового коду та у векторі мислення людини. Вияв сакрального в художній літературі полягає в характеристиках священного часу і простору, виявленні ієрофаній, теофаній через аналіз релігійної символіки, описах ритуалів і обрядів тощо [2, с. 38]. У творчості Тодося Осьмачки репрезентація поетики сакрального, на нашу думку, відзначається своєю художньою продуктивністю. Твори Осьмачки наскрізь просякнуті сакральними топосами, зокрема такими як Бог, Небо, Сонце, Храм, Україна тощо.

Мета цього дослідження — проаналізувати такий показовий у творчості митця сакральний топос, як Бог. Предмет дослідження — образ Бога та сюжети, пов'язані з Ним. Об'єкт аналізу — поетична та прозова творчість письменника.

Для реалізації поставленої мети необхідно виокремити основні маркери категорії *sacrum* у творчості досліджуваного письменника; співставити вияви топосу «Бог»; відстежити їх типологічну приналежність.

Сакральні виміри в художньому світі Осьмачки розглядалися в багатьох аспектах. Наприклад, Юрій Шерех відзначив, що у філософії митця поет — це «представник вічності, представник Бога на землі», а поезія — «це те, чим людина ставить опір вічності, бо поезія сама — крапля вічності в людині» [14, с. 258–259]. Дослідник констатує, що в Осьмаччиній творчості «образи космосу, вічності постають перед нами як образи коханої дівчини, України, поезії, Бога — і кожний з цих проявів вічності може потягти за собою наплив образів з усіх інших сфер» [14, с. 260].

Сніжана Чернюк убачає сакральне в такій міфологемі народної системи цінностей, як Правда [12, с. 265–273]. Мотив пошуку Правди стає лейтмотивом осьмаччиної поеми «Поет», зазначає дослідниця, «де образ правди співіснує з образом «вічної кривди» [12, с. 266]. Правда — свята, вона охоплює усі рівні людського і надлюдського. Вона розглядається під кутом зору Божого прояву, це «своєрідна ієрофанія, — пише Чернюк, — самозрозуміла, самодостатня цінність вищого порядку, людський еквівалент якої зрідка вдається здобути казково — в дорозі, в боротьбі, через випробування» [12, с. 266]. Правда в Осьмачки зображена у вигляді світового дерева, «сакрального *arbor mundi*» яке стоїть у центрі всесвіту. Сакральним значенням у творчості Осьмачки наділена і пісня [12, с. 267–270].

Цікаве дослідження дихотомії Божого і сатанинського у повісті «Ротонда душогубців» Ірини Шалати-Барної [13, с. 601–613]. Демаркаційною лінією на опозиційну бінарність у сфері людських стосунків є слідування біблійним заповідям чи їх цілковите ігнорування. [13, с. 608]. У поетиці Осьмачки, зазначає авторка статті, вибудовується функціонування сфери сакрального як фундаментальної основи наративу. В осьмаччиних повістях Біблія виступає як національно-екзистенційний код української людини [13, с. 607–608]. Оригінальним вважаємо розглянутий у цій статті образ ротонди як культової будівлі, де править демонічний правитель Сталін зі своїми поплічниками. Авторка проводить паралелі між храмовою будівлею, в якій люди вклоняються Богу, і ротондою душогубців, де панує поклоніння Цареві темряви.

Порівнюючи церкву і ротонду, дослідниця віднаходить характерні «стильні» маркери, які унаочнюють слушність запропонованої інтерпретації. Ми поділяємо думку Шалати-Барної, що Бог як трансцендентна сутність не ототожнюється з навколишньою дійсністю — світом природи, тварин, людей, але підпорядковує її. Небесне ж і земне поєднується Церквою [13].

Проблему Бога і божественного в міфі про Україну Тодося Осьмачки порушує Ольга Слоньовська. Дослідниця наголошує на важливості для героїв Осьмачки Бога і храму як образу астральної України, задуманої самим Богом [10].

У категорії *sacrum* центральне місце посідає Бог. Форма присутності цієї категорії на сторінках творів Осьмачки найяскравіше виражена у поезії. Природний потяг поета до першооснов буття виявляється у підсвідомому прагненні наблизитися до Творця всього суцього:

І хоч проглянути не зміг крізь віти  
первопричини і всьому кінця,  
але здолав щасливо зрозуміти  
об'єктивізм космічного Творця.  
І я до Бога не ішов, а линув,  
не почувуючи тремтіння ніг,  
та перервати рідну пуповину,  
що в'яже до землі мене, не зміг («Немає») [6, с. 181].

Про вічність Всюдисущого Творця-Вседержителя і про мистецькі творчі ідеї письменник говорить як про такі, що не здатні померти:

Бо і любов нам живе, і страждання  
Свіжим цвітінням тривоги,  
В час, коли творчі безумні змагання  
Є невмирущі, як Бог («Самота»).

Подеколи в Осьмачки «вищі» сили сконцентровуються в лексемі «Вічність», яка за своєю функціональністю виступає єдиноможливим Творцем усього суцього, а відтак, і джерелом духовної наснаги:

Тому, гей, Вічносте, єдиний творче,  
мінливого, як привиди, буття  
нехай прилине від гудків доконче  
не пісня дівчини, але виття  
ненаситне і невтамовне вовче,  
яким прощаються без каяття  
з поетом натовпи й земля безкрила,  
бо ти, гей, Вічносте, духовна сила (поема «Поет») [4, с. 197].

Бог — Творець усього суцього. Перед Ним безсилий будь-який ворог. Господь разом із креативною людською уявою щодня творить наш світ:

О сило Божа і безсилля враже,  
свята уяво у людей,  
ти твориш світ, якого наше  
бажає серце кожний день («Неминучість») [6, с. 168].

Осьмачка як поет підкреслює своє особливе бажання осягнути Бога. Справжнім поетом митець вважає «ту людину, що про Бога і про людей, і про речі світу може сказати правдивіше, ніж я» [8, с. 114]. «Намалюй одну світову річ уважно і правдиво, — говорить Осьмачка, — І вона нагадає тобі мільйони живих істот нашого світу, які разом заговорять про одного універсального бога, що зветься не Увагою, не Правдою, а Любов'ю» [8, с. 114]. Образ новозавітного Бога, який є Любов'ю, актуалізується в Осьмачки лише наприкінці його творчого шляху. Усе своє свідоме життя поет нарікав на Творця, який не чує голосу людей і не бачить їхніх страждань.

Загалом Осьмаччині герої нещасні і загнані в безвихідь. Про «незароблене у Бога горе» говорить героїня повісті «Старший боярин» Варка Діяковська [7, с. 81]. Але попри все люди бачать над собою Небо, у них жевріє віра у Всевишнього, яка завжди була частиною етнокультури українського народу. Хоча людський розум не може цього досягнути, люди все ж відчують небесну присутність Творця:

Але, коли людина все втрачає  
серед великих і малих тривог  
і гірко до розпачливості знає,  
що співрозмовник в неї тільки Бог... (поема «Поет») [4, с. 10].

Осьмачка жив згідно з засадами християнської моралі. Їйому була близька постать Христа. Він говорив, що «навіть якби Христос не був Богом, то треба б його Богом уважати, бо він врятував людство від страху перед смертю» [1, с. 79].

На сторінках Осьмаччиних творів часто відбуваються жахливі події. Але поет говорить про Бога як про живого і воскреслого, який умер саме за те, щоб припинилися усі жахіття та кровопролиття:

І через те кажу я знов і знов:  
«Христос воскрес водою і землею,  
і щоб ніколи неповинна кров  
нігде не впала й краплею своєю» (поема «Поет») [4, с. 57].

Письменник нагадує читачеві про неминучий Суд Божий, який неодмінно настане: «... коли увесь люд не матиме різниці між ділами Божими і ділами сатани, то тоді вже і настане страшний суд. І щаслива та душа, що у такий несамовитий час потрапить не тільки свою душу врятувати, але не побоїться і слабшій душі забезпечити стежку до діл Божих...» («Психічна розрядка») [8, с. 144].

Категорія сакрального обов'язково витворює інтертекстуальний зв'язок зі Святим Письмом. Біблійні алюзії органічно вплетені в канву Осьмаччиної оповіді. Письменник згадує «око Боже», часто звертається до «Бога-Творця» і «Матері Божої», використовує численні біблійні топоси, «Царства духа», «Голгофи» та «Ордані», «Страшного Суду» тощо:

І всі вони там хоч до Божого Суду  
нехай кабанами хропуть, мов з-під лав,  
та я на подвір'ї самотня буду  
тужити невтішно у білий рукав («Вдовиця») [6, с. 210].

Ліричний герой Осьмачки по-своєму уявляє Бога. У письменника Він набуває художнього відтворення в незвичайному як щодо Бога образі «холодного лісу»:

А з гір шумів старий, холодний ліс,  
Неначе ти, Мій Вічний Боже...  
(«Мариво Есхілового орла») [6, с. 217].

Осердям сакрального є релігійно-християнська символіка, яка відображена на сторінках творів Осьмачки. Можна навести безліч прикладів, які засвідчують звернення до Христа, розп'яття, молитви тощо. Ці факти унаочнюють обізнаність митця у Біблії та свідчать про визнання ним авторитету Бога. Уривки з поезій, що увібрали в себе комплекс основ християнського віровчення, демонструють ці знакові коди:

Із Батьківщини рідної втікач,  
ще й емігрант між втікачами,  
якому радощі чужі, і плач,  
і шепотіння серць ночами...  
з теплом тієї пісні на вустах,  
яку веде із мрії туга  
по чужинецьких селах та містах  
у вічне царство духа... («Мариво Есхілового орла») [6, с. 216].

Без пізнання Святого Письма неможливо правильно осягнути змістовний потенціал літератури. У комплексному дослідженні впливу Біблії на українську літературу Віра Сулима систематизувала матеріал, який дає змогу зрозуміти християнські підвалини національного світосприйняття. У антології поезії першої половини ХХ століття наводиться і поезія «Монолог» Тодося Осьмачки [11, с. 294–295]. Цей твір Віра Сулима вписує в контекст старозавітної книги Йова: «О, якби то я знав, де Його я знайду, то прийшов би до місця Його пробування! Я б перед обличчям Його свою справу поклав, а уста свої я наповнив би доводами, розізнав би слова, що мені відповість, і я зрозумів би, що скаже мені. Чи зо мною на прю Він з великою силою стане? О ні, тільки б увагу звернув Він на мене!» (Йова 23:3–6). Так звана «Іов-ситуація» проглядається у творчому доробку Осьмачки-поета. Віра Йова ґрунтується не на основі Божого страху, а в спробі достукатися до Бога та знайти пояснення того, що відбувається навколо героя. Так само і ліричний герой Осьмачки прагне віднайти відповідь на свої запитання: чому немає правди? чому занепадає дух? чому шириться світова анархія?

Коли ти, Боже, рушив світом зорі й води  
і випустив на землю тварі і народи,  
то мусів би і вічну правду дати їм,  
що по заслuzі насилає хмари й грім...  
щоб кожній нації хоч трохи дати неба  
і не ввести в злиденність дух їй  
та в занепад («Монолог») [6, с. 188].

Іов — це образ сумніву. Його історія — це своєрідний психологічно-інтелектуальний приклад, до якого звертаються у випадках сумнів і впадання в безвір'я. Додаткові семантичні ознаки нарікання до Бога віднаходимо і у вірші «Марево Есхілового орла»:

«І знаю: з мукою такою вдвох  
душа покине світ тривоги,  
але не знаю,  
чи свідомий Бог,  
де їй полегшає хоч трохи!» [6, с. 219].

Поет моделює ситуацію своїх поневірянь як заплутаний шлях. І цей пройдений маршрут має обов'язково скінчитися у пункті призначення — у «царстві духу».

Найголовніший образ Нового Заповіту — розп'яття Христа. Ця домінанта сакрального художньо відтворена у численних поезіях:

Я знов самотній і проклятий, —  
схилився тяжко до вікна:  
на мурах, ніби на розп'яттях,  
ворони виють в небеса («May soul is dark») [6, с. 77].

Осьмачка культивує візуальний образ розп'яття, накладаючи на нього акустичний пласт моторошного «виття», що «озвучує» намальоване вербальне полотно, яке матеріалізує тяжкий психологічний стан ліричного героя.

Із драматичним зображенням розп'яття пов'язані й особисті переживання Осьмачки (вірш присвячений пам'яті брата поета). У поезії митець заново переживає біль тяжкої втрати. Емоції виражаються в образі людини на хресті. Це досить показовий образ, що корелює з головним новозавітним мотивом Божої жертви:

На горі — в туманах —  
хрест.  
Простяг рамена  
од краю світа до краю,  
од сходу на захід <...>  
На хресті — людина.  
На степи,  
на води  
звисає голова... («Хто») [6, с. 20].

Інша інтерпретація розп'ятого Христа відчитується у вірші «Ніч і день»:

Коли я дивлюся на розп'яття  
в самоті тужливій і безлюдній,  
то мені душа говорить,  
що Спаситель із хреста свого  
й на хвилиночку не сходив [4, с. 287].

Всупереч біблійному факту, що Господь має воскреснути з мертвих на третій день, як це мовиться в Євангелії, інтелектуальна рефлексія над знаковим образом Спасителя приводить Осьмачку до висновку, що:

І тепер Христос  
із хреста над нами  
звішує довічною своєю главу («Ніч і день») [4, с. 287].

Осьмачка по-своєму інтерпретує новозавітний сюжет. Михайло Слабошпицький з цього приводу слушно зазначає, що: «... розп'ятий на Хресті Господь не воскресав, а так і висить над земним людським мурашником» [15].

Як і належить поетові, Осьмачка все зіставляє зі своїм власним болючим досвідом. З болем в душі від шаленої пустки письменник описує свою самотність. Осьмачка ілюструє цей стан, згадуючи образи ангела і ката:

О, горе нам: ні з янголом, ні з катом  
і люди й речі світових подій  
знов не вертаються тим самим ладом,  
хоч може силою і тих стихій... («Самота») [4, с. 187].

Час від часу змучений ліричний герой усе ж звертається до Бога, який його інспірує, та молить Господа про вдячного слухача своїх поезій:

... Сила Божа, дай мені снаги поезій  
не читати випадковим слухачам...  
... Сило Божа, дай душі моїй простору  
І єдиного з душею слухача! («Неминучість») [4, с. 244–245].

Тут знаходить своє вираження бінарна опозиція «сакральне –профанне». Володіючи дивовижним даром вхопити і передати головне, поет не хоче довіряти свою творчість, на яку надихнув ліричного героя Бог, «раптовим» слухачам, які не можуть адекватно зрозуміти продиктовані «зверху» поезії.

У поемі «Поет» ліричний герой не називає Бога, але апелює до Нього:

Не плач, не плач оганьблений юначе,  
і вічну кривду, як земля й вода,  
збирай у серце, у карнавку наче,  
і бережи до страшного Суда, і там її чи  
так, чи ні, одначе помітить той, хто людям  
душу дав і раз останній і найперший може  
тобі на небі в горі допоможе [4, с. 29].

Митець говорить про Бога-правду, хоча сам живе в добу, коли все свідчить про «смерть» Творця:

Розп'яв хтось правду на Голгофі  
знов!  
Звір бенкетує!..  
Болить душа... («Хто») [6, с. 20].

Секуляризація держави, невизнання церковного життя, ніцшеанська ідея «смерті Бога» призводять до вседозволеності. Постає проблема: як жити без Бога?

А я ж куди, в яку путь сіру  
покличу спогад дорогий,  
щоб воскресити в серці віру,  
що ще й для мене єсть боги?  
Нема, нема й сердечні луни  
мої не гомонять ніде... [4, с. 254].

У момент зневіри з'являється нарікання на Всевишнього, коли з небес хижо дивляться на землю зовсім інші боги. Образ Творця тут зображений у так званих латентних безособових експлікаціях:

А в тебе ж тільки те, що треба  
чужим музикам на басы,  
і дивляться з твого неба  
чужі боги, неначе пси («До лемківського бору» [4, с. 254].

Знову не називаючи імені Бога та не формулюючи прямого звертання до Нього, Осьмачка виказує слова зневіри, за якими стоїть страшний досвід і митця, і його героїв: «...моє серце має кривду до когось великого, на якого немає ні суду, ні справи...» — говорить вустами свого героя Гордія Лундика із повісті «Старший боярин» письменник [7, с. 53].

Подеколи героям навіть здається, що Бог узагалі про них забув. Проводячи паралель між теперішнім становищем України, братчики українського куреня (повість «Старший боярин») згадують у пісні трагічні епізоди козацької минувшини:

Де білють кості німотні козачі  
І ніхто не скаже, хоч на сміх, із кого,  
Не тривожать їх там ні зуби собачі,  
Ні земляки бідні, забуті Богом [7, с. 97].

Головному персонажу цієї повісті навіть хочеться заплакати від того, що «Не так серце хоче, / Як Бог нам дає» [7, с. 121]. В цьому епізоді Осьмачка використав досить відому Шевченкову цитату з поеми «Причинна». Ця ремінісценція відсилає читача до трагічної історії Кобзарєвої героїні та демонструє схожість психологічних станів безвиході у персонажів обох митців.

Гострота сприйняття Осьмачкою Бога подеколи переходить у крик душі. Саме в такі моменти автор усвідомлює, що неможливо щось вимагати у Творця: «Люди взагалі живуть тільки почуттями, а вимагати від їх, щоб вони жили думками, це однаково, що вимагати у богів, щоб вони нас почули» («Думки, що виникли під час писання книжки “Ротонда душолюбців”») [с. 3, с. 114].

Ліричний герой Осьмачки постійно сперечається з Богом:

... в твоїх світах  
панує боротьби давно відомий жах  
за щонайкращу в тебе серед ночі зірку,  
щоб стати у раю найпершим при одвірку («Монолог») [6, с. 188].

Він докоряє Богові за те, що скрізь іде боротьба: не лише на гріховній землі, а й на небі.

Колоніальні настрої в дореволюційній армії знайшли своє вираження в образі загиблого на чужині солдата, вписаному в біблійний контекст завдяки топосу Голгофи і опосередковано пов'язаному із Сином Божим, який страждав за гріхи людства саме на цій горі. У такий спосіб поет співвідносить значущість України, яка набуває в нього вселенського масштабу, і смерть вірного сина України із розп'ятим на хресті Ісусом.

Недаремно Осьмачка перед своїм поетичним «криком душі» наводить не менш показову цитату з Шевченкового «Юродивого»: «Око, око, не дуже бачиш ти глибоко». Бог в образі «Всевидаючого ока» насправді нібито й нічого не бачить або «закриває очі» на той розбрат, що панує на землі. Сум, біль, нерозуміння тотальної несправедливості, яка відбувається на очах Бога, відображені в рефлексіях поета:

Ох ні... Мій Боже! ні! на віки вічні ні...  
таку ганьбу зустріти краще у труні <...>  
аби за смерть таку розпука серед терній  
труну мою над світом підняла,  
і, Боже око, ти на дибі цій модерній  
щоб висохло на муках за свої діла! («Монолог») [6, с. 188].

Образ «висохлого Божого ока» символізує ремствування ліричного героя та нарікання на бездіяльність Всевишнього. Бог не бачить лиха і сліз, тому що Його очі втратили свою основну властивість — бачити. У Давидових Псалмах йдеться про те, що «ось око Господнє на тих, хто боїться Його, хто надію на милість Його покладає, щоб рятувати життя їхнє від смерти, і щоб за час голоду їх оживляти!» (Псалом 32: 18–19).

Про пасивність Вседержителя говорить Осьмачка в оповіданні «Психічна розрядка» (1947). Порівнюючи дерево із Господом, письменник наводить цікаве міркування, що «...кожне дерево править за прообраз вічного Бога і всього живого...» [8, с. 146]. Через це «...бідне людське серце не погоджується на таку реальність, а іншої не вгадає, і болить, і бунтує, що наш Творець такий пасивний, коли наближається до нас критичний час нашого існування, нашого змістовища для вічної сили!...» [8, с. 146].

Помітно, що у творчості Осьмачки зображено Бога показово старозавітного: караючого та мстивого, далекого від горя простих людей. Це Бог — Саваоф, грізний і войовничий, в Його руках доля людства в цілому і конкретної людини зокрема. Це Всевишній, який створив світ, але не зважає на відсутність правди у ньому. Страх Господній — один із головних проявів старозавітної віри. Але персонажі митця Осьмачки цей страх втратили.

Письменник натомість робить спробу активізувати Божу присутність у страшному зруйнованому світі. У розумінні фундаментальних основ буття в Осьмачки превалює відчуття старозавітного Бога.

Героїня повісті «Ротонда душоубців» Олена Щоголова промовляє сакраментальну фразу, яка, ймовірно, і є виразником думки самого Осьмачки: «Ваш світ страшний. І моя маленька самота із старими богами, такими, як Христос, Гюго, Діккенс, мені миліші, мабуть, і за все моє бідне і безборонне життя!» [7, с. 367].

#### Список використаної літератури:

1. Живий Осьмачка: спогади / [упоряд. С. Козак]. — Детройт: Укр. вісті, 1998. — 205 с.
2. Набитович І. Категорія *sacrum* та художня література: опис структури та стратегії досліджень // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Вип. 21: *Scripta manent*. Ювілейний збірник на пошану Богдана Якимовича / [гол. редколегії Микола Литвин, упоряд. Олександр Седляр, Наталя Кобрин]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. — Львів, 2012. — с. 23–47.
3. Осьмачка Т. Думки, що виникли під час написання книжки «Ротонда душоубців» / Теодосій Осьмачка // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 3-х кн. / [упоряд. Яременко Василь, Федоренко Євген; підгот. текстів Яременко Б.; наук. ред. Погрібний А.]. — К.: Дніпро, 1994. — Кн. 2. — 1994. — С. 114–115.
4. Осьмачка Т. Из-под світу: [поетичні твори] / Теодосій Осьмачка. — Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1954. — 317 с.
5. Осьмачка Т. План до двору / Теодосій Осьмачка. — Торонто: Видавництво Українського Канадського Легіону, 1951. — 184 с.
6. Осьмачка Т. Поезії / Тодось Осьмачка; / [упоряд. та прим. Р. Л. Світайло, передм. М. Г. Жулинського]. — К.: Рад. письменник, 1991. — 252 с.
7. Осьмачка Т. Поезії. Повісті: Старший боярин; Ротонда душоубців / Тодось Осьмачка. — К.: Наук. думка, 2002. — 424 с.
8. Осьмачка Т. Психічна розрядка / Теодосій Осьмачка // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 3-х кн. [упор. Василь Яременко, Євген Федорченко]. — К.: Рось, 1994. — Кн. 2. — С. 128–146.
9. Слабошпицький М. Утікач. Тодось Осьмачка / 25 поетів української діаспори. — К.: Видавництво «Ярослав Вал», 2006. — С. 366–403.
10. Слоньовська О. Проблема Бога і божественного в міфі про Україну Тодося Осьмачки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/article/1247.html>.

11. Сулима В. І. Біблія і українська література: навч. посіб. / В. І. Сулима. — К.: Освіта, 1998. — 400 с.
12. Чернюк С. Сакральні виміри в художньому світі Тодося Осьмачки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Вип. 21: Scripta manent. Ювілейний збірник на пошану Богдана Якимовича / [гол. редколегії Микола Литвин, упоряд. Олександр Седляр, Наталя Кобрин]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. — Львів, 2012. — с. 265–273.
13. Шалата-Барна І. Християнський містицизм у повісті Тодося Осьмачки «Старший боярин» // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Вип. 21: Scripta manent. Ювілейний збірник на пошану Богдана Якимовича / [гол. редколегії Микола Литвин, упоряд. Олександр Седляр, Наталя Кобрин]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. — Львів, 2012. — с. 825–835.
14. Шерех Ю. «Поет» Теодосія Осьмачки / Юрій Шерех // Шерех Ю. Пороги і заборіжжя: Література. Мистецтво. Ідеології: у 3 т. — Харків: Фоліо, 1998. — Т. 1 / [ред. рада: В. О. Шевкун та ін.; упор. та прим. Р. М. Коргородського]. — С. 248–269.

### The Topos of God in the Poetry by Todos Osmachka

The article highlights the main markers of the category of sacrum. Besides, the existence of the topos of «God» in the poetry by Todos Osmachka is studied in the paper. The research analyzes the sacred topos of God and the plots associated with it. The principal interpretation paradigms of the image of God in the poetry and prose of the artist are considered.

**Key words:** sacrum, God, Christianity, topos.

УДК 821.161.2-31 Копиленко.09

Ірина Коломієць (Харків)

## ОБРАЗ БЛАЗНЯ: ДИНАМІКА РОЗВИТКУ В РОМАННОМУ ДОРОБКУ ОЛЕКСАНДРА КОПИЛЕНКА

У статті проаналізовано художню реалізацію образу блазня у творчості Олександра Копиленка. На матеріалі романів письменника «Визволення» та «Народжується місто» досліджено особливості функціонування та смислової трансформації цього образу — від сміховинно-сатиричної традиції до проблематики юродивості та божевілья в літературі 1920–30-х років. Висновок про важливу символічну роль образу блазня в рамках літературного контексту доби надає можливість нового підходу до інтерпретації художніх творів цього періоду.

**Ключові слова:** динаміка образу, блазень, юродивий, інтелектуальний роман, соціалізм.

Українська література 1920–30-х років минулого століття у дискурсі сучасного гуманітарного знання представлена доволі різнобічно. Олександр Копиленко належить до когорти видатних письменників того часу, але, попри його читацьку популярність, особливо у сфері дитячої літератури, всю глибину творчої спадщини письменника досі не поціновано достатньою мірою.

Перший роман О. Копиленка «Визволення» став гучним явищем одразу з моменту опублікування в 1929 році. Так само швидко автор роману потрапив під тиск негативної критики, яка звинувачувала письменника в тому, що «... випадковість, доведена до ступеня системи й принципу композиційної будови, знижує цілком закономірність і реалістичну ймовірність соціальних стосунків того світу, який відтворює в романі Копиленко, зводить його до рівня непереконливої випадковості» [11, с. 131]. Критики наполягали: «Слід підкреслити його